Jüdische Pester Zeitung.

יידישע פעסטער צייטונג

Nr. 102. ציוואלפטער יאהרגאנג. פעסט, מאנטאג כג אלול ה׳תר״מ. Pest, den 30. August 1880.

דיא ראיזער-רייזע נאך גאליציען.

נעסטערן 10 אהר פארמיטאגס פערלאס זייג מאיעסטעט דאזער פאנזע אויף דיא רייזע-דענצ-שטארט ווען. אום איינע מאנע אין אלטיש דען מילטערארזעגן בייגע-ווארגן אונד פאן אהרט זייג רייזע נאך גאליציען פארטזעטצען. אין אלטיש ווארד דער איינגעזאמלט זייגער מאיעסטעט בון מיטטיאג 1 אהר מיט גרוסגם דייזיר. דיא אנדיגט אין קראקאו ווארד מיטטיאג 9 אהר פארמיטאגס ערפאלגען. דיא אזט אלזא דיא ערסטע בעגייטונג שטארט אויף גאליציען אין דיא ערסטע מאיעסטעט מיט איינעם אלזדאנן בעזוכט בעזוכט מיט איינעם אלזדאנן בעזוכט בעזוכט בעזוכט

לינגען קין פאַרצוג איינגעריישט ווערדען דורך פערפינטע הערר טרעפאָרט גאַנץ וואס אנדערעס. ער לעם נעמלך אם ראבבינער-סעמינאַרע איך איינע „ערסטע קלאַסטע" דעם נימנאזיאום פראָפעסאָר. היעסט וואַרען דיא יידישען עלטערן נאַטורלוך ניכט צופרידען, דא זיא זיך דורך דיזע פערפינונג נאָך מעהר געקרענקט פיהלטען. וואַרום זאָלל-טען דענן אויך דיא יידישען קינדער אום דען שטאאטס-נימנאזיען אונד שטאאטס-רעאל-שולען אויסגעשלאָסען בלייבען, נאכדעם דיזע אנשטאלטען יא דען אללגעמיינען שטיערן ערהאלטען ווערדען, צו דענען אויך דיא יודען ביטראגען מיסען; איזט ניכט נעגען דיס פאָרהאנדען, זא מאַנע דער קולטוס-מיניסטער פיר דיא „קאטהאָלישען צאנלינגע" איינגעוואָך נאָך איינע „ערסטע קלאַסע" דעם נימנאזיאום עראָפפנען; איבערהויפט דורפען יא שטאאטס-לעהראנשטאלטען קיינען קאטהאָלישען כאראקטער האבען אונד קיינע קאָנפעסיאָנפאָר דער אנדערן בעפאָרצוגען. הערר טרעפאָרט פערשפאָך דענן אויך, דעם איבעל אים לויפט דעם שול-אהרעם דאדורך אבצוהעלפען, אינדעם אן דען שטאאטס-נימנאזיען אונד שטאאטס-רעאל-שולען אויסגעשלאָסען זעלבסט ניט אדער זאַנגנטע פאראללעל-קלאַסען ערריכטעט ווערדען זאָלען. מיט אונדערן וואָרטען: עס זאָלען אן איינער אונד דערזעלבען שטאאטס - אנשטאלט צוויא אדער איך דריא „ערסטע קלאַסען" עקסיסטיָרען, דאמיט עבען דיא צאנלינגע אללער קאָנפעסיאָנען איפנאהמע פינדען קאָנען; דאס יאהר איזט פאָראיבער. מיניסטער טרעפאָרט האט אין דער אנגעלעגענהייט ניכטס געטהאן, דיא איינשריינונגען בעיגינען שאָן דיזעזר טאַנג. מאן איזט איך נייַ שקאנדאלע געפאסט. דיא זיך דורך לעערע מיניסטעריעלע פערשפרעכונגען ניכט בעזייטיגען לאסען, ווער מאכטען עס געהיים ניכט גערנע זעהען, דאס דיא הערען דירעקטאָרען אונד פראָפעסאָרען אן דען עריוועהנטען שטאאטס-אנשטאלטען דיא „גלייכשטעלונג דער יודען" איך הייער נייערדינגס זא רעקזכטסלאָז מיט פיסען טרעטען זאָללטען!

("דער „אומגעדרעהטע הייליגע" אין פאלאנקא.) איבער דיא פערלעזונג דעם „הייליגען-בילדעס" אין פאלאנקא, וואָאָן ווער אין פאָרינער נומער בערייטס עריוועהנונג געטהאן, ווערד אונס נאכפאָלגענד נאָך פאלגענדעס בערכטעט: דיזעזס „הייליגען-בילד", וועלכעס איסערהאלב דעס אָרטעס איפגעשטעללט איזט, וואָרדעט פאָן אינבעקאנגטער האנד זא „אומגעדרעהט", דאס דעסען גזיכט אנשטאט „נאך אָסטען" נימעהר „נאך וועסטען" גערעכטעט קאם. דיזעזס „אומגערעהטע הייליגען-בילד" דיעט ערדאָך איינע אונגעהייערע איפרעגונג אונטער דער בעפאָל-

---

דיזעזס בעפעל-נעזינדעל?" - דיעס קאם דען ארעלינגען צו אָהרען, אונד זיא נאנגען זיך זעלבסט בעפעלער, אם דאנן צו צייגען, אויף וועלכע וויזע זיך וואָנאר דיא בעפעלער בערעלפען קאָנגען.

אינדעסען פאנד דאָס דער לוטהעריש גלייכע אומסער מעהר איינגאנג, הערוואנדערונג לוטהעריש נייסטליכע פערדרשען אויף אָפפענעס פעלדע נעגען דען ראָמיש-קאטהאָלישען אונד פיר דען לוטהעריש גלייכען.

אם 14-טען אינוסס 1566 וואר אייניע רעוואָלוציאָן אונטער דען לוטהעראנערן אין דען נידערלאנדען אויסגעבראָכען. דיא רעוואָלוציאָנערען לוטהעראנער עריש-טיפלע קירכען אונד קלאָסטער, צערשטאָרטען אונד פערווים-טעטען אללעס, וואס דען קאטהאָלישען הייליג איזט. דיא קאָפאָלישען נייסטליכען וואָרדען ערמאָרדעט, אונד דיא מאנכע אונד נאָנען דער דאָמאָנגעאָרדען, אין 3 טאָגען וואָרדען 400 קלאָסטער אונד קירכען פערווים־סטעט.

דער קלוגען שטאטהאלטערין וואר עס וואהל באלד געלונגען, דיא רעוואָלוציאָן צו אונטערדרוקען אונד דיא רוהע וויידער הערצוסטעללען; אבער קאָנגן פיליפ לויפט זיך מיט דעם אללען ניכט בעגנוגען, זיינע שווערסטע וואָר אים איינע צו מילדע רעגענטען - אונד ער פאסטע דען עגעשלוס, אן דען בעוואָהנערן דער נידערלאנדע פיינטליכע לוכע אבצו עגתמען.

אים יאהרע 1567 שיקטע ער איינען זיינער גרוואָסען פעלדהערען, דען הערצאָג פאָן א ל ב א, מיט איינער אונגעהייער גראָסען שאָנשטען ארמעע נאָך דען נידערלאנדען. שאָן פאָר דער אנקונפט דיעזעס גע־פרכטעטען מאנעס, פערלייסען טויזענדע פאָן קוילישען אונד פאלוי-

---

קאנטען דאס שווערטיש פאטערלאנד. דאס גאנצע מעער וואר מיט פעלקען שיפען פאלגלייך פערטעלינגט בעדעקט.

יעטצט ערשיען דער הערצאָג פאָן א ל ב א, דער גרוואָמאט נעגען אייניע גרוואָסען קאנגס — אונד פערבייטעט פרכט אונד שרעקען אים גאנצען לאנדע. דיא מילדער גזינגסט הערצאָגין, מאריאנעאַ פאָן פאלמא, קאָנגט דיעזע אונגעהייערען גרוואָסען ניכט דולדען, דיא דאנקט אב - אונד דיא הערצאָג א ל ב א וואר עטצט אללדיג דער בעמעהרטע דער נידערלאנדען.

מיט אייגען וואָרטען: אין דען נידערלאנדען וואר דאמאלס אין דער־אַרטיגע צושטאנד, וויא היער אים יאהרע 1848 וועהרענד דער אונגאַרישען רעוואָלוציאָן. דיא הערגעגעגען נידערלאנדע וואָללטען זיך פאָן דער שפאנישען הערשאפט לאָזייסען, עבענאָ וויא זיך אינגאַרן פאָן עסטערייך לאָזייסען וואָללטע. דען פרעסען וולהעלם פאָן אָראנען קאָנגען זיין מיט קאָשטפר, דען נאָאָסען עגמאָנט מיט נאָאָסאָנ אונד דען הערצאָג אלבא מיט נעגעראל הייגיי פערלייכען.

פיר דיא יידישע נעשיכטע איזט דיעזע נידערלעגונג דיעזע רעוואָלוציאָן פאָן בעדייטענדרעם אינטערעסע. (1) האבען אויך אייניגע בערישענדע מאריאנען אן דערזעלבען מהע־נונג אנטהייל נענאמען, אים (2) אן דעם גרוואָמען פיליפס II. יאהרע צו איבען - אונד אים (3) דען פעלקען מאריאנען אים שאָנען אונד פאָרטנאל אין דען נידערלאנדען אין לאנד דער וכערהייס אונד פרייהייט שאפפען צו קאָנגען.

נאָטטעס בעוואָנדערע פאָרזעהונג איבער דיא יודען צייגט זיך אויך היער אויף אייגע וואונדערבאָרע וויייזע. צור

זעלבען צייט, אין דעלבער אללע קאטהאָלישען מעכטע דיא יודען אים אלהיין לענדען פערפייגען האבען, דיעס נאָאָס אייגע מאָהאָמעדאנישע מאכט איבער דיא קאטהאָלישען מעכטע דענען, אים דיעזע צו שווענכען אונד איהנען אים אָפטען אייאָאָס אין נאָאָטס דייך אבצוגעווינען, אין וועלכעס דיא אָאָס וועפטען אייאָאָס פערפייגענען יודען אונטערקנעפט פאנדען.

צור זעלבען צייט, אין דעלבער דיא יודען אויס שפאנינען אונד פאָרטנאל פערפייגענען וואונדרדע, פאָבערטען נעמלך דיא פייקען דען אָפטען אייאָאָס פאָן דען קאָטהאָליקען אונד נידערפטען דא דאס נאָך הייטע בעשטעהענדע פייקישע דייך. אין נאָאָטער פהייל דער אויס שפאנינען אונד פאָרטנאל פערפייגענען יודען ווכטע אין דער פייקיא אייגע צופלוכט אונד פאנד איך דאוולבסס אייגע פייגערלייכע אייפנאהמע.

נון אבער קאָנגטען פיעלע פשאנישע יודען, דיא אין איהרער אלטען הייטאט אן בעסערע לעבענס-וויזע אונד פיעלע יטטען נעוואהנט וואָרען, זיך ניכט זא לייכט אין איהרער נייען פייקישען הייטאט, וואָ נאנען אנדערע צו שפעדרע הערשטען, צוערעכט פערען — אונד פיעלע זעהנען דען דאהער נאך דען נידערלאנדען צו קאָמטען, וואָ דאמאלס דער זעקס-האנדעל אין שאנטטער בלייטע וואר. מיט פיידע פערנאהמען דאהער פיעלע מאריאנען דיא נאכריכט פאָן דער רעוואָלוציאָן אין דען נידערלאנדען, דיא פיינען זיך מיט דער פייהיגען האָפפנונג, דאס דיא נידערלאנדע דאס שפאנישע יאָך אבשיטטעלן אונד אין לאנד דער גלייכבעס- אונד נעוויסענס-פייהייט בילדען ווערדען.

(פאָרטזעטצונג פאָלגט.)

פאָלקערונג זינד: ראָם 5600, לייזאָרנא 4950, פאָלאָרענען 2400, וועגעדע 2500, טורין 2000, מאנטוא 1900, אנקאָנא 1800, מאָדענא 1700, פערראָרא 1450, וועראָנא 1250, מאלאנד 1200, אדזוא 950, קאזאלע 800, נעאפעל 650, אלעקסאנדריא (פעמאנט) 600, רעדעשיא 550, באָלאָגנא 520, וועצעללי 500, פיזא 490, גענוא 480 אונד אסטי 470; אללע אנדערן שטעדטע האבען וועניגער אלס 400. עס עקסיסטיָרען אין אָמאלען אונגעפעהר 80 סינאגאָגען אונד 50 ראבבינער. דאס האט 5 סינאגאָגען, דאך זינד אללע אלט אונד ניכט בעזאָנדערס זעהענסווערטה: דיא שאנטטע סינאגאָגע אין אָמאלען איזט דיא אין לוזאָרנא, וועלכע באלד נאך דער פערטרייבונג דער יודען אויס שפאנינען אונד פאָרטנאל, אים יאהרע 1492, ערבייט וואָרדען איזט. שאָנע נאָאָטעס-הייזער זינד אויך אין וועראָנעלע, מאָדענא, רעדשיא, קאזאלע, וועגעדע אונד פערראָרא. — עס גיבט נור אין יידישען בלאטט אין גאנין אָמאלען, נאמענס „וועזוללא אזראעלטיקא", דאס איינמאל אים מאָנאט אין קאזאללע ערשיינט אונד אָאָס אבערראבבינער פלאמניא זעהרוי, ריישטער דעס קראָנען-אָרדענס, הערוישגעגעבען ווירד. דער סענאט (אָבערהויז) האט צוויא יידישע מיטגלידער. אין דער דעפוטירטענקאָממער (אונטערהויז) זיצען 6 יידישע דעפוטירטע. אין וואַרשוי (רוס־פאָלען) אללין וואָהנען 43000 יודען. אלזאָ וואָהנען אין דיעזער איינציגען רוס־שען שטאדט אום 3000 יודען מעהר אלס אין גאנין אָמאלען! אים מיטטעל-אלטער, צור צייט דער יודען-פערפאָלגונג אין אָמאלען, ווארען דאָרט דיא גראָאסען אונד בעריהמטעסטען יידישען גמינען. דיא מיטטען אלטען סאָפרים וואָרדען אין לוזאָרנא אונד וועגעדע נעדרוקט. אונד נעראדע אין דיעזען טאגען דער פייהיס וואָהנען זא וועגיג יודען אין אָמאלען!

("דאס אָפפענע איינגעפראָמטע מענען יודען.) דעם „מאינצער אזראעלס" ווירד פאָם 18-טען דיעזעס אים אלטאָנא בעריכטעט: הערר לאָם וואָלף אים האמבורג בעפאנד זיך פאָן רינע וואָבע אין פראנקפורט אם מאין, וואָ ער איינע דעפעטשע ערהעלט. דאס זיינע טאָכטער אין האמבורג געפעהרליך ערקראנקט איזט. עס וואר פרייטאג-נאכמיטטאג. מיט דעם געוואהנליכען צוגע דעטשע הערר וואָלף ערסט 2 שטונדען נאך „קבלת שבת" אין האמבורג איינטרעפפען קאָנגען. אים דען „שבת קדש" ניכט צו פערלעצען, נאהם ער איינען עקסטרא-צוג, דער אים אויף 2200 מארק צו שטעהען קאָם; דיא באהן-בעאמטען האבען נאטירלוך אויף אללען שטאציאָנען, וועלכע דער צוג פאסיירטע, אין פייערליכסטער וויזע גערייסט, דאס זיא גלייכטען, דאס נעוויס אין מינסטער אָדער אין

דיעזעס בעפעל-נעזינדעל?" - דיעס קאם דען ארעלינגען צו אָהרען, אונד זיא נאנגען זיך זעלבסט בעפעלער, אים דאנן צו צייגען, אויף וועלכע וויזע זיך וואָנאר דיא בעפעלער בערעלפען קאָנגען.

אינדעסען פאנד דאָס דער לוטהעריש גלייכע אומסער מעהר איינגאנג, הערוואנדערונג לוטהעריש נייסטליכע פערדרשען אויף אָפפענעס פעלדע נעגען דען ראָמיש-קאטהאָלישען אונד פיר דען לוטהעריש גלייכען.

אם 14-טען אינוסס 1566 וואר אייניע רעוואָלוציאָן אונטער דען לוטהעראנערן אין דען נידערלאנדען אויסגעבראָכען. דיא רעוואָלוציאָנערען לוטהעראנער עריש-טיפלע קירכען אונד קלאָסטער, צערשטאָרטען אונד פערווים-טעטען אללעס, וואס דען קאטהאָליקען הייליג איזט. דיא קאָפאָלישען נייסטליכען וואָרדען ערמאָרדעט, אונד דיא מאנכע אונד נאָנען דער דאָמאָנגעאָרדען, אין 3 טאָגען וואָרדען 400 קלאָסטער אונד קירכען פערווים־סטעט.

דער קלוגען שטאטהאלטערין וואר עס וואהל באלד געלונגען, דיא רעוואָלוציאָן צו אונטערדרוקען אונד דיא רוהע וויידער הערצוסטעללען; אבער קאָנגן פיליפ לויפט זיך מיט דעם אללען ניכט בעגנוגען, זיינע שווערסטע וואָר אים אייגע צו מילדע רעגענטען - אונד ער פאסטע דען עגעשלוס, אן דען בעוואָהנערן דער נידערלאנדע פיינטליכע לוכע אבצו עגתמען.

אים יאהרע 1567 שיקטע ער איינען זיינער גרוואָסען פעלדהערען, דען הערצאָג פאָן א ל ב א, מיט איינער אונגעהייער גראָסען שאָנשטען ארמעע נאָך דען נידערלאנדען. שאָן פאָר דער אנקונפט דיעזעס גע־פרכטעטען מאנעס, פערלייסען טויזענדע פאָן קוילישען אונד פאלוי-

---

ליכען בעפעל-נעזינדעל?" - דיעס קאם דען ארעלינגען צו אָהרען, אונד זיא נאנגען זיך זעלבסט בעפעלער, אים דאנן צו צייגען, אויף וועלכע וויזע זיך וואָנאר דיא בעפעלער בערעלפען קאָנגען.

אינדעסען פאנד דאָס דער לוטהעריש גלייכע אומסער מעהר איינגאנג, הערוואנדערונג לוטהעריש נייסטליכע פערדרשען אויף אָפפענעס פעלדע נעגען דען ראָמיש-קאטהאָלישען אונד פיר דען לוטהעריש גלייכען.

אם 14-טען אינוסס 1566 וואר אייניע רעוואָלוציאָן אונטער דען לוטהעראנערן אין דען נידערלאנדען אויסגעבראָכען. דיא רעוואָלוציאָנערען לוטהעראנער עריש-טיפלע קירכען אונד קלאָסטער, צערשטאָרטען אונד פערווים-טעטען אללעס, וואס דען קאטהאָליקען הייליג איזט. דיא קאָפאָלישען נייסטליכען וואָרדען ערמאָרדעט, אונד דיא מאנכע אונד נאָנען דער דאָמאָנגעאָרדען, אין 3 טאָגען וואָרדען 400 קלאָסטער אונד קירכען פערווים־סטעט.

דער קלוגען שטאטהאלטערין וואר עס וואהל באלד געלונגען, דיא רעוואָלוציאָן צו אונטערדרוקען אונד דיא רוהע וויידער הערצוסטעללען; אבער קאָנגן פיליפ לויפט זיך מיט דעם אללען ניכט בעגנוגען, זיינע שווערסטע וואָר אים אייגע צו מילדע רעגענטען - אונד ער פאסטע דען עגעשלוס, אן דען בעוואָהנערן דער נידערלאנדע פיינטליכע לוכע אבצו עגתמען.

אים יאהרע 1567 שיקטע ער איינען זיינער גרוואָסען פעלדהערען, דען הערצאָג פאָן א ל ב א, מיט איינער אונגעהייער גראָסען שאָנשטען ארמעע נאָך דען נידערלאנדען. שאָן פאָר דער אנקונפט דיעזעס גע־פרכטעטען מאנעס, פערלייסען טויזענדע פאָן קוילישען אונד פאלוי-

---

ליכען בעפעל-נעזינדעל?" - דיעס קאם דען ארעלינגען צו אָהרען, אונד זיא נאנגען זיך זעלבסט בעפעלער, אים דאנן צו צייגען, אויף וועלכע וויזע זיך וואָנאר דיא בעפעלער בערעלפען קאָנגען.

אינדעסען פאנד דאָס דער לוטהעריש גלייכע אומסער מעהר איינגאנג, הערוואנדערונג לוטהעריש נייסטליכע פערדרשען אויף אָפפענעס פעלדע נעגען דען ראָמיש-קאטהאָלישען אונד פיר דען לוטהעריש גלייכען.

אם 14-טען אינוסס 1566 וואר אייניע רעוואָלוציאָן אונטער דען לוטהעראנערן אין דען נידערלאנדען אויסגעבראָכען. דיא רעוואָלוציאָנערען לוטהעראנער עריש-טיפלע קירכען אונד קלאָסטער, צערשטאָרטען אונד פערווים-טעטען אללעס, וואס דען קאטהאָליקען הייליג איזט. דיא קאָפאָלישען נייסטליכען וואָרדען ערמאָרדעט, אונד דיא מאנכע אונד נאָנען דער דאָמאָנגעאָרדען, אין 3 טאָגען וואָרדען 400 קלאָסטער אונד קירכען פערווים־סטעט.

דער קלוגען שטאטהאלטערין וואר עס וואהל באלד געלונגען, דיא רעוואָלוציאָן צו אונטערדרוקען אונד דיא רוהע וויידער הערצוסטעללען; אבער קאָנגן פיליפ לויפט זיך מיט דעם אללען ניכט בעגנוגען, זיינע שווערסטע וואָר אים אייגע צו מילדע רעגענטען - אונד ער פאסטע דען עגעשלוס, אן דען בעוואָהנערן דער נידערלאנדע פיינטליכע לוכע אבצו עגתמען.

אים יאהרע 1567 שיקטע ער איינען זיינער גרוואָסען פעלדהערען, דען הערצאָג פאָן א ל ב א, מיט איינער אונגעהייער גראָסען שאָנשטען ארמעע נאָך דען נידערלאנדען. שאָן פאָר דער אנקונפט דיעזעס גע־פרכטעטען מאנעס, פערלייסען טויזענדע פאָן קוילישען אונד פאלוי-

געשפּיעלט. הוסלאנד ווילל יא בעקאנגלעך דיא לאזרייסונג אסמ-רומעלינגס פאן דער טרקייא, אוס דעמזעלבען דורך פּראיזינונג מיט נאדר-בול-נאריען אינגען בולגאריש נראס-שטאמט אינס לעבען צו רופען. דער סולטאן האכטע זיך נון: אסמ-רומעלינגס פּרעלעדע איך אללערדינגס. איך געשטאטט דעמזעלבען דאהער ליעבער פּ-יוללין, זיך צו אינעם זעלבסשטענדיגען פּרסטענטהומע אונטער דער רעגירונג אלעקא פּאשאס צו ערהע-בען, וואדורך וועגינסטענס דיא ענטשטעהונג אינעם געפעהרליכען בולגאריש נאשטאמטס פּרע-הטעט ווערד: —

פּערשיעדענע ניאיגקייטען.

* (איין געפּאטטער-געשענק זיינער מאיעסטעט.) אוס אראר ווירד בעריכטעט: „דיא פּ-יא אינעם העזיגען ארטען יודען, נאמענס יאקאב וואלסאר. איזט אם 18-טען אינסט, אלזא אם 50-יעהרינען געבורטס-פּ-עסט אינ-זערעם קאנונס, פּאן אינעם קנאבען ענטבונדען. — דער ארטע פּאטער בעניטצטע דעזען גלילכיען צופּאלל, אוס דינער מאיעסטעט אין אינעם בעסטע-זוכע דיא געפּאטטערשאפט ביא זינעם גינבאר-גען אהנע אנצוראגען. דעזער טאגע קאם נון אוס דער קאזעדליכען קאנצליא אן דאס דעזיגע בור-גערמייסטער-אמט דער בעטראג פּאן 30 גולדען מיט דער וויזונג, דעזע סומע הערען וואלסאר צו איבערגעבען אלס בייטראג צור ערהאלטונג אונד פּערפּלעגונג דעס אם 18-טען אינסט געבארענען קינדעס. פּור דען גינגליך אינגעמעסטלטען פּאטער בילדעט דעזע אללערהאכסטע אינטערשטיצונג אינען קליינען הייסט-טרעפּפּער." (דיי קאנגען נכט גענג דיי ערהאלטן, דאס דיי דעזע נייג גאטטונג דער „שנאפּרעטיא" דורכאוס מיסבילליגען. עס גינג דיעס פּאן אינער נכט צו גינשטיגונגען אינדרינגליכקייט, וועלכע זיך אין זיך, זעלבסט דער אומסטע, גיג צו שלרען קאמען לאס-סען זאללטע. דיי קאנגען דאך מיט בעשטמט-הייט אנגעהמען. דאס אין דער גראסען עסטערדיי-אונגארישען מאנארכיע טעגליך מעהרערע הונדערט גינטבונדונגען שטאטטפּ'נדען. וועלכען זיך דעמזעלבען עס גיג, דענן זעממטליכע עלטערן. דיא עבען אם 18-טען אינסט מיט אינעם גיען זאהנע בעגריפּפּ וואדרען, דיינע מאיעסטעט מיט דער „גיפּאטטער-שאפט" בעגאבט העטטען: זיא עטראט צוגיט נכט פּאן אנהענגליכקייט אן דאס אללערהאכסטע הערר-שערהויז, אנדערן פּאן אינער טאקטלאזען צורהנג-ליכקייט. דיי בעזיעהרן עס, דאס אינטער דען צאהל-הייבען עלטערן אינזערער מאנארכיע, דיא אם 18.

אינגסט צופּפּללין אינגען נייען זאהן ערהעלטען. גע-ראדע אין יודע אינע זאלבע טאקטלאזיגקייט בעגינג: דיא געבורט אינעס זאהנעס בילדעט אין ערער פּאמיליע אין ע-פּ-יליכעס פּראיזינגס. וועל-בעס דאך דורך אינע צוריגליכע שנאפּרעטיא גינ ערגיעדרינג ווערדען זאללטע. גע-ראדע אין יודע מיט אינ יודע ווירדע אים פּאמיליע-לעבען פּיעל געוויסס לעבען!)

* (קאזעדע יאזעף אונד דיא יודע.) קאזעדע יאזעף II. וואר בעקאנגטליך אין יודענפּרינד אונד אין האבזבורגערע. אוס-געקלערטע מאנארך, דער אינע פּערפּאלגונג אינשלרינער יודען דורכאוס נכט הולדעטע. אין זאבען פּערפּפּפּנטליכטעס אקטענשטיק בעשטע-טונג דיא גערעכטיגקייט-ליעבע דעס עזיעהנטען מאנארכען אוך דינען יודישען אונטערטאנען גע-גען אבער. אין דען לעטטען יאהרען אראר דיא קאזעד-קאזעדען מאיא טהרעזיא יאהרע דיא קאזעד-ליכע הערשאפּפּ נאיינג (נישטאיר קאמטאט) פּאן אינעס האבזבורגערלעטען בעאמטען פּערזאל-טעס, דער אלס יודען-פּיינד בעקאנגט וואר. דיא יודען, דיא אוך דעזעס קאזעדליכען הערשאפּפּס-נכט וואגטען, ווארען פּיר דען עזיעהנטען בעאמטען אזאגטען „אין דאך אים אינע". פּר טאבטעט אומסט נאך אינער אים-ערד, אים דיא יודען אים דעזעס נכט אים-ווייגען צו קאנגען. אונגליכליכער-ווייז ווארען אין אינעס אהרע אין דען אדטגען וואללוגגען פּעלע קנאפּפּען געשטאהלען. דאס וואר פּיר דען יודען-פּיינדליכען בעאמטען אינע ווילל-קאמטגיג געלעגענהייט, אים ווען אבע-פּאלן גע-גען דיא יודען צו אויסזהרונג צו בריגגען. פּר ע-קלערטע גאנץ אינפּאר, אהנע עדע אינטע-זוכונג אונד אהנע עדעס פּערהאר, דאס דיא יודען עס געוועזען, ווערבע אים דען קאזעדליכען וואל-הונגען דיא קנאפּפּען געשטאהלען. — איז גרונד דעזעס פּאללקאמטגיג אונגערעכטען פּערדאכטעס ערלגעס פּר גין אינען בעפּעהל, דאס דיא יודען „בעגינגען אבע טאגען" דאס גאנצע געבייט דעס קאי-זערליכען הערשאפּפּס-נוטעס מיט זאך אונד צו פּערלאסטיג האבען: דעזער בעפּעהל וואורדע מיט אונאבזעטליכער שפּרענגע צור אויפּהיטונג געבראכט. קורץן דאריף שטארב מאריא טהרעזיא, אונד קאזעד יאזעף בעשטיג דען טהראן. דיא אויסגעזעיכענען יודען וואנדטען זיך גון מיט אי-נעם גנאדען-געזוך אן דען גיינען מאנארכען, וועלכער אן דען יודענפּיינדליכען בעאמטען אין גאריינג אוי-פּפּיציעלליך אינע צישליפּפּ ריכטעט, דיא וואיטליך וויא פּאלגט לוטטעט: „אך האבע גערארט. דאס זא דיא יודען אים גאריינ פּערטיעבען האבען, דען גרונד דעזער פּערפּיינג קענגע אך נכט. וועגען דיא יודען יעדאך נור דעשהאלב פּערטיעבען, ווייל זיא יודען זינד, זא האבען זיא אינע „אנ-פּאמע" (שענדליכע גיעדערטיעבטיגקייט) בעגאנ-גען!: דיא יודען זינד מענשען וויא אנדערע אונד זאגאר זעהר גינטצליכע מענשען, וועגען מאן זיא נור אין שראנקען צו האלטען וויס: — הייטע וואהנען אין גאריינג בעקאנגטליך פּעלע יודען. דאס בעוויזט, דאס דיא צישליפּפּ קאזעד'ס דען גינסטיגסטען ערפּאלג האטטען. נאכדעם דער בעאמטע יא נכט אויסוויזען קאנגטע, דאס ווירקליך דיא יודען עס געוועזען, וועלכע זינערצייט דיא קנאפּפּערן גע-שטאהלען. קאזעד יאזעף האט עס אלזא אויסגע-שפּראכען, דאס דיא יודען „זעהר גיטליכע" מענ-שען זינד. פּיילך האט ער דיא ווארטע הינצוגע-פּיגט: „וועגען מאן זיא נור אין שראנקען צו האלטען וויס!" הערען לייגט אבער דורכאוס קיינע „דענפּיגדליכקייט. אין ענער צייט דעס „אבסאל-טסמוס" האט מאן דאס „גוטע רעגיערען" איבער-הויפּט דאס בעגיכגעט. דאס מאן עס פּערשעהט. דיא אינטערטהאנען גינגען יעדע איסטרייטונג „אין שראנקען" צו האלטען. קאזעד יאזעף וואללט מיט דעזען ווארטען אלזא נור דאס זאגען: „דיא יודען זינד זעהר גיטצליכע מענשען. אונד וועגען זיא זיך טראגעדען הוט אונד דא עשוהנען צו שלרען קאם-מען לאסטען. זא טראגט עבען נור דיא „שלעכטע רעגיערונג" הייסיר דיא שולד, דיא עס נכט פּער-שטעהט. עשוהנג מיסטרייטונגען דער אינטערטהא-נען, גליכפּעל אב דעזע יודען אדער בריסטען זינד, צו פּערהינדערן אונד הינצוגעהאלטען!" קאזעד יאזעף האט איך דורך דעזעס אקטענשטיק פּער-דענט, דאס דיא אנדערגקען אונטער דען יודען אינ-זערער מאנארכיע אין געוועגנגעטעס בליכט!

* (דאס שטאטס-גיטגאזאום אונד דיא יודען.) אינזערע לעזער ווערדען זיך פּעללייכט נאך אן דען ערגערליכען שקאנדאל ערינגערן, דער זיך עבען פּאר אינעס אהרע בייא דען „אינטיבונגען" אין דען הייסטערטישען גיטגאזאל-שולען ווערעהאלט אבגעשפּעלט. דיא דורכקאמען דעזער אנשטאלטען ווענען געמעלך דיא יודישען צאהלינג, דיא בייא דער אינטרייטונג ערשיעגען, מיט דען ווארטען אב: „ווער מיסטען דען פּלאטין פּור קאטהאליש צאהלינג אבגע-וואהרען: פּור יודישע צאהלינג האבען ווער קיינען ריס!" דיא יודישען עלטערן שלוגען הערבער מיט רעכט געוואלטיגען לערם. דיא צייטונגען נאהמען זיך דער אין אהרען רעכטען גערעגטען פּעלע יודען מיט פּעלגס אייפּער אן. דער קולטס-מיניסטער הייסט נכט לענגער שווייגען. אללין אנשטאט דיא ווי-דונג צו ערטהיילען, דאס בייא דען אינטרייטונגען דען קאטהאלישען צאהלינגען פּאר דען יודישען צאה-

---

פּאלליעטאן.

צווייא שוועסטערן.

(11-טע פּארטזעצונג.)

גינטעס קאפּיטעל.

דיא גיעדעלאנדע, וועלכע אים נאדען פּאן פּ-אנק-דייך, אים נאדדוועסטען פּאן דיישלאנד ליגגען אונד דורך דיא שאפּלע נאד-זעע פּאן עגלאנד גע-גרענצט זינד, גע-הערען בוז צום יאהרע 1581 אן שפּאנען. פּאן דעסטען רעגענטען דיא רעגיערט וואורדען. דיא גיעדעלאנדע זינד וויקליך דיא גיעדרינגסטען לענדער דער ערדע, דא זיא נאך מיטפּער אלס דאס מעער ליעגען. דאס, וואס דיא גיעדע-לאנדע זינד, וואר אינמאל דאס מעער. דורך אינען נאס-כען דאמס וואורדע דאס מעער צוריק גערעגען אונד זאמט וואורדע דעס וואסער אין גראבען לאנד אבגעוואגגען. וועגען מאן דען גראבען דאמס צערשפּארען וואורדע, זא קאנגטע מאן נאך הייטע דיא גיעדעלאנדע אונטער דאס מעער בייגגען.

דיא גיעדעלאנדער בעהערשטען שאן דאמאלס דורך איהרע פּעלגען מעערעס-שיפּפּע דען נאנצען זעע-האנדעל. זיא ווארען אומסטר אין פּייהיגס לעבענדיגס פּאלק, ער-ווארבען זיך ולבסס אונטער דען שפּרעגגען פּאלקס-בעדרי-קונגען הערשערן בעאנדערע פּאר-ליעבע אונד פּייהיל-גען; זא האטטען זיא אויך דאס ריכטען. דורך איהרע פּ-יסיגען דיא האבען דער שייגען אונד דיא אנצאהל דער פּאלראטען בעוויללינגען אדער פּערוויגען צו לאפּסען.

קאיל V. וועלכער אין דען גיעדעלאנדען גבאָרען וואר, רעגיערטע נאך מיט נאכדרוק אונד מילדע איבער דיעזע

לענדער; אבער זיין זאהן פּ-יליפּפּ II. וואללטע דיא גיעדע-לאנדע אללע איהרע פּייהיגסטע פּייהיגגען בעזיי-בען, נאמענטליך זיינדעם אויך דאס דער גיע לוטהעריש גלייבע אינגאנג געפּוגען. פּעלע הונדערטע פּאן דען לוט-העראנערן אין דען גיעדעלאנדען שפּארטען אין דען קע-קגען אונד אויף דען שיפּפּעהייפּען.

פּ-יליפּפּ II. בעהאנדעלטע דיא גיעדעלאנדע נכט אלס לעבענדיגע פּרוביגץ, זאנדערן אלס שפּאנישע פּראוינצען, דיא איך דורך שפּאנישע בעאמטען פּערוואלטען אונד דורך שפּאנישע סאלדאטען בעוואכען ליעס.

אבער עבענאו וויא אונגאר גיע עסטרייכיש וועי-דען וואללטע אונד אינע בעאנדערע פּערוואלטונג אונטער אינעס אינגענען פּאלאטין פּאדרטע. זא וואללטען דיא גיעדעלעגדע נכט שפּאנישע בעאמטען פּאדרטע אונד פּאדרטען אינע פּערוואלטונג דורך אהרע אינגענען דעפּוטירטען אונד בע-אמטען. —

פּ-יליפּפּ II. ריגאנגטע הייריך זיינע שוועסטער, דיא הערצאגין מאריא פּאן פּארמא, צור אבגעשפּאנט-האלטערין דער גיעדעלאנדע. דיא וואר אינע פּייא פּאן מענלינגס גייסטע, האטטע אין דורכאוס מענלינגס בע-טראגען אונד אינע גערעכטיגקייט מיט מילדע. איהרע רעגיערונג אונד מיטהעלפּער אין דער רעגיערונג ווארען פּיר-סטס וויהלהעלם פּאן אראגען אונד נאך עגמאנס. דיעזע בידדען מענגער ווארען אין דען גיעדעלעגדען זא בעליעבט, דאס הייר קאשטע אונד באטאגגע, וועסהאלב דיא גיעדע-לעגדער מיט דעזער רעגיערונג צופּרידען ווארען.

אבער דעס גרייזאמען פּ-יליפּפּ II. וואר דיעזע פּייי-זונגע רעגיערונג דיעזער שוועסטער דיא אין דאך אים

אינגנס צופּפּללין אינגען נייען זאהן ערהעלטען. גע-ראדע אין יודע אינע זאלבע טאקטלאזיגקייט בעגינג: דיא געבורט אינעס זאהנעס בילדעט אין ערער פּאמיליע אין ע-פּ-יליכעס פּראיזינגס. וועל-בעס דאך דורך אינע צוריגליכע שנאפּרעטיא גינ ערגיעדרינג ווערדען זאללטע. גע-ראדע אין יודע מיט אינ יודע ווירדע אים פּאמיליע-לעבען פּיעל געוויסס לעבען!)

* (קאזעדע יאזעף אונד דיא יודע.) קאזעדע יאזעף II. וואר בעקאנגטליך אין יודענפּרינד אונד אין האבזבורגערע. אוס-געקלערטע מאנארך, דער אינע פּערפּאלגונג אינשלרינער יודען דורכאוס נכט הולדעטע. אין זאבען פּערפּפּפּנטליכטעס אקטענשטיק בעשטע-טונג דיא גערעכטיגקייט-ליעבע דעס עזיעהנטען מאנארכען אוך דינען יודישען אונטערטאנען גע-גען אבער. אין דען לעטטען יאהרען אראר דיא קאזעד-קאזעדען מאריא טהרעזיא יאהרע דיא קאזעד-ליכע הערשאפּפּ נאיינג (נישטאיר קאמטאט) פּאן אינעס האבזבורגערלעטען בעאמטען פּערזאל-טעס, דער אלס יודען-פּיינד בעקאנגט וואר. דיא יודען, דיא אוך דעזעס קאזעדליכען הערשאפּפּס-נכט וואגטען, ווארען פּיר דען עזיעהנטען בעאמטען אזאגטען „אין דאך אים אינע". פּר טאבטעט אומסט נאך אינער אים-ערד, אים דיא יודען אים דעזעס נכט אים-ווייגען צו קאנגען. אונגליכליכער-ווייז ווארען אין אינעס אהרע אין דען אדטגען וואללוגגען פּעלע קנאפּפּען געשטאהלען. דאס וואר פּיר דען יודען-פּיינדליכען בעאמטען אינע ווילל-קאמטגיג געלעגענהייט, אים ווען אבע-פּאלן גע-גען דיא יודען צור אויסזהרונג צו בריגגען. פּר ע-קלערטע גאנץ אינפּאר, אהנע עדע אינטע-זוכונג אונד אינע עדעס פּערהאר, דאס דיא יודען עס געוועזען, ווערבע אים דען קאזעדליכען וואל-הונגען דיא קנאפּפּען געשטאהלען. — איז גרונד דעזעס פּאללקאמטגיג אונגערעכטען פּערדאכטעס ערלגעס פּר גין אינען בעפּעהל, דאס דיא יודען „בעגינגען אבע טאגען" דאס גאנצע געבייט דעס קאי-זערליכען הערשאפּפּס-נוטעס מיט זאך אונד צו פּערלאסטיג האבען: דעזער בעפּעהל וואורדע מיט אונאבזעטליכער שפּרענגע צור אויפּהיטונג געבראכט. קורץן דאריף שטארב מאריא טהרעזיא, אונד קאזעד יאזעף בעשטיג דען טהראן. דיא אויסגעזעיכענען יודען וואנדטען זיך גון מיט אי-נעם גנאדען-געזוך אן דען גיינען מאנארכען, וועלכער אן דען יודענפּיינדליכען בעאמטען אין גאריינג אוי-פּפּיציעלליך אינע צישליפּפּ ריכטעט, דיא וואיטליך וויא פּאלגט לוטטעט: „אך האבע גערארט. דאס זא דיא יודען אים גאריינ פּערטיעבען האבען, דען גרונד דעזער פּערפּיינג קענגע אך נכט. וועגען

אינג — אונד ער ועטצטע דאהער דען שפּאנישען בישאָף, גאמענס גראנוועלא, צום מיט-יעגענסען דער גיעדעלאנדע איין. אינטער נאמוזעללא וואורדע אויך דיא אינקווייזיציאן אין דיא גיעדעלאנדע איינגעפּיהרט. דיא לוטהעראנער ערהאבען קלאגען אונד בעשווערדען וועגען איהרער אונטערדרינגונג אונד פּערפּאלגונג: אבער פּ-יליפּפּ אנטוואָרטעטע: „איך ווילל ליעבער טויזענדמאל שטערבען אונד ערלגען פּיסטייס מיינס גאפּען ריכטס פּערלייגען, אלס דיא גערינגסטע פּערגעהונג אין מיינער קאפּאלישען גלייגען דולדען."

פּרסט וויהלהעלם פּאן אראגען וואר וואהל פּאן לו-טהעריشען גלייבען גבאָרען, איז אבער אים קאטהאליشען גלייבען אויפּצוגען וואָרען; דאך אלס ער עטצטע זאה, וויא דיא לוטהעראנער פּאן דען קאטהאליקען גבמאטטיגט אונד ערגרייפּפּ מיינס גאפּען ריכטס פּערלייגען, אלס דיא גערינגסטע פּערגעהונג אין מיינער קאפּאליشען גלייגען דולדען."

דאס פּאלק אונד דער אדעל פּערבאנדען זיך, אום גמאמטגס אן דיא שפּאנטהאלטערין, מארגאריטא פּאן פּארמא, אין געגין אינגגרייפּפּן, אין וועלכעס אום דיא אבשאפּפּונג דער אינקווייזיציאן גבעטטען וויירד.

עס וואר אם 5-טען אפּריל 1566, אלס פּערזאמלונגען אדעלינען אין דען האג דער שפּאנטהאלטערין אינגגאנגען ווארען, אום איהר יעגע בישטייפּפּ צו איבערייכען. דיא הערצאגין מארגאריטא פּאן פּארמא וואר בייא דיעזער פּעלגען אדעלינען גישטאָנען; אבער אינער איהרער באגען ראטה-גבבער אונטע איהר; „גישטאקקט נכט פּאר-

---